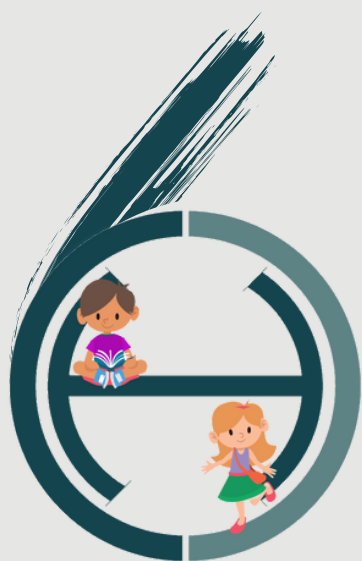

QHPSM

Qendra për Hulimime Pëiko-Sociale dhe Mjekësore

1 DHE 2 QERSHOR 2023

LIBRI I ABSTRAKTEVE

KONFERENCA E GJASHTË E SHËNDETIT,
MIRËQENIES, EDUKIMIT DHE TË DREJTAVE
TË FËMIJËVE

LIBRI I ABSTRAKTEVE

LIBRI I ABSTRAKTEVE

Konferenca e gjashtë e shëndetit, mirëqenies, edukimit dhe të drejtave të fëmijëve

Përgatitur nga : Qendra për Hulumtime Psiko-Sociale dhe Mjekësore

Publikuar nga: Qendra për Hulumtime Psiko-Sociale dhe Mjekësore

Prishtinë 2023

RRETH KONFERENCËS

Me qëllimin kryesor të ofrimit të një platforme për shkëmbim njohjesh, idesh, praktikash dhe për diskutim të mirëfilltë të të gjeturave dhe trendeve më të reja në fushën e shëndetit, mirëqenies, edukimit dhe të drejtave të fëmijëve, Konferenca e Gjashtë e Shëndetit, Mirëqenies, Edukimit dhe të Drejtave të Fëmijëve vjen si pikëmbledhje për ekspertë, praktikues, politikëbërës, dhe hisedarë relevantë nga mbarë vendi dhe përtej.

Përmes synimit të kultivimit të një qasjeje multidisiplinare dhe gjithëpërfshirëse të adresimit të sfidave dhe çështjeve komplekse që prekin fëmijët dhe të rinjtë, dhe ofrimit të zgjidhjeve inovative që promovojnë shëndetin, mirëqenien, edukimin, dhe të drejtat e fëmijëve, ky edicion mundohet ta përkrahë aktivisht procesin e zhvillimit dhe implementimit të praktikave të bazuara në evidencë dhe programeve që promovojnë zhvillimin pozitiv të fëmijëve dhe të rinjve.

PREZANTIMET KYÇE

Emocionet e mësimit dhe rregullimi i emocioneve në klasë: Si lidhen ato me performancën e mësimit?

Irena Buriq

Emocionet janë një pjesë përbërëse e mësimit dhe të nxënësve. Mësimit dhe bashkëveprimi me nxënësit lindin një shumëllojshmëri emocionale të mësuesit, të cilat nga ana e tyre ndikojnë në cilësinë e mësimit, cilësinë e marrëdhënieve nxënës-mësues në klasë dhe rezultatet njohëse, motivuese dhe afektive të nxënësve. Vitet e fundit, studiuesit kanë filluar të eksplorojnë në mënyrë më sistematike marrëdhëniet midis emocioneve të mësuesit dhe treguesve të ndryshëm të performancës së mësuesit, duke treguar qartë se emocionet e mësuesit jo vetëm që formojnë cilësinë e mësimit, por gjithashtu përcaktojnë të nxënësve, motivimin dhe emocionet e nxënësve. Megjithatë, hulumtimi në terren është ende i fragmentuar dhe i ngarkuar me sfida metodologjike si mbështetja e tepruar në vetë-raportim ose trajtimi i mostrave të vogla por komplekse (d.m.th., hierarkike). Për më tepër, edhe pse emocionet e mësimit janë të lidhura pazgjidhshmërisht me rregullimin e emocioneve, domethënë me strategjitë që mësimit mund të përdorin për të rregulluar emocionet që ata përjetojnë në klasë, hulumtimi mbi rolin e rregullimit të emocioneve të mësimit në shpjegimin e performancës së mësimit ende mungon në masë të madhe. Kështu, leksioni aktual do të sjellë konsiderata të reja teorike mbi efektet e emocioneve të mësimit në proceset në klasë, duke përfshirë sjelljen e mësimit dhe rezultatet e studentëve. Përveç kësaj, ai do të ofrojë një pasqyrë të mekanizmave përmes të cilëve rregullimi i emocioneve të mësimit mund të shpjegojë marrëdhënien midis emocioneve të mësimit dhe performancës së mësimit. Së fundi, do të paraqiten dëshmitë më të fundit empirike mbi lidhjet e emocioneve të mësimit dhe rregullimit të emocioneve me cilësinë e mësimit dhe rezultatet e nxënësve, si dhe implikimet për kërkimin e ardhshëm dhe përmirësimin e praktikës mësimore.

Fjalët kyçe: mësimit, emocione, rregullimi i emocioneve, cilësia e mësimit, rezultatet e nxënësve

Zhvillimi pozitiv i të rinjve në Slloveni: A mund të përmirësohen pesë C-të në një ndërhyrje të shkurtër?

Tina Pivec

Qasja e Zhvillimit Pozitiv të Rinisë (PYD) postulon se të gjithë të rinjtë kanë pika të forta (pasuri të brendshme) që në kombinim me burimet në mjedisin e tyre (pasuritë e jashtme) mund të ndikojnë në lulëzimin e tyre gjatë gjithë zhvillimit të jetëgjatësisë së tyre. Për më tepër, nëse këto asete (të brendshme dhe të jashtme) janë të pranishme, PYD reflektohet në praninë e Pesë C-ve të kompetencës, besimit, kujdesit, lidhjes dhe karakterit. Për të promovuar zhvillimin optimal të të rinjve, në të kaluarën janë zhvilluar dhe zbatuar me sukses programe dhe ndërhyrje të shumta. Megjithatë, studimet që përfshijnë Pesë C-të si tregues të prosperitetit janë të pakta. Qëllimi i studimit tonë ishte të mbështesim fuqitë dhe potencialet ekzistuese të të rinjve në mënyrë që ata të jenë më kompetent, të sigurt, të lidhur, të kujdesshëm dhe të kenë një nivel më të lartë gjykimi moral për t'u përballur me sfidat në mënyrë më efektive në fusha të ndryshme (familje, shkollë, bashkëmoshatarë, shoqëri) duke marrë parasysh kontekstet dhe nevojat e tyre. Katër klasa nga çdo lloj shkollash të mesme (gjimnazi, shkolla teknike, shkolla profesionale, shkolla e shkurtër profesionale) në Slloveni (N = 67) u përfshinë në ndërhyrje dhe para zbatimit secila klasë bashkëpunoi në fokus grupet për të arritur një zbatim më të kontekstualizuar për çdo klasë. Për shkak të kontekstualizimit, rezultatet e secilit grup u konsideruan individualisht. Pas ndërhyrjes, rezultatet për secilën klasë ishin të përziera. Ka pasur rritje të lidhjes në gjimnaz dhe rënie të besimit për shkollën teknike dhe profesionale. Krahasimi i grupeve të ndërhyrjes dhe kontrollit tregoi se grupet e ndërhyrjes në gjimnaz dhe në shkollën profesionale u rritën ose mbetën të njëjta për sa i përket lidhjes në krahasim me grupet e kontrollit. Do të merren parasysh udhëzimet për praktikën dhe politikën.

Hans Põldoja

Arsimi i lartë kohët e fundit është përballur me një sërë sfidash të cilat na kërkojnë të rimendojmë format tradicionale të mësimdhënies dhe të nxënit. Pandemia e COVID-19 i detyroi arsimtarët të lëvizin kurset e tyre në internet. Një valë e re e mjeteve gjeneruese të AI si ChatGPT po sfidon forma të caktuara të vlerësimit. Këto sfida mund të adresohen duke e transformuar arsimin e lartë drejt një shkalle më të madhe hapjeje. Hapja në arsim lidhet me një sërë aspektesh si aksesin e lirë dhe të hapur në burimet dhe kurset mësimore, arkitektura e hapur e hapësirave mësimore fizike dhe virtuale, qasjet e hapura për hartimin e aktiviteteve mësimore dhe vlerësimin e rezultateve të të nxënit. Open web ofron një platformë për krijimin e mjediseve mësimore të cilat janë pak a shumë të hapura për këdo që të marrë pjesë. Ky prezantim ndan përvojat nga 15 vjet të përdorimit të praktikave të hapura arsimore në Universitetin e Talinit.

Sikur ta takoja veten time të vogël?

Fitim Uka

Kur jemi fëmijë ëndërojmë të rritemi, e kur jemi të rritur shpeshherë e gjejmë veten duke menduar për fëmijërinë. Mbase, ky është një fakt tjetër për pamjaftueshmërinë e qenies tonë. Por, jeta nuk të fal një mundësi të dytë për ta jetuar të njëjtën kohë, sikurse është e pamundshme të kthehemi edhe të rijetojmë të njëjtën situatë, të njëjtën ngjarje, të njëjtën përvojë. Megjithatë, askush nuk e ndal imagjinatën. Prandaj, më ka shkuar ndërmend një skenar i tillë i pamundur, një skenar utopik në të cilin do të takoja veten time të vogël. Cilat janë pyetjet që do t'ia shtroja vetes, cilat dilema e vështirësi do t'i adresoja? Cilat janë përgjigjet që nuk i pata kurrë e që aq shumë më duheshin? Cilat janë pengjet e atëhershme që më ndjekin si hije edhe sot, dëshirat e ndaluara e pasionet e shtypura të fëmijërisë? Le t'ia japim vetes time të vogël disa këshilla të mbështetura në evidencë, që mbase do t'u shërbejnë atyre të tjerëve – prindërve dhe fëmijëve të tyre.

Ibadete Bytyçi

Sfondi: Sëmundja aterosklerotike kardiovaskulare (ASCVD) është një problem madhor i shëndetit publik në mbarë botën. Hiperkolesterolemia familjare (FH) është çrregullimi metabolik gjenetik më i shpeshtë në botë, duke qenë përgjegjës për nivelet e ngritura të LDL-C dhe që çon në ASCVD të parakohshme.

Qëllimi: Për të vlerësuar efikasitetin dhe sigurinë e terapisë për uljen e lipideve (LLT) tek fëmijët me FH dhe efektivitetin e shqyrtimit universal ose selektiv të kolesterolit tek fëmijët.

Metodat: Ne kërkuam bazat e të dhënave elektronike të përzgjedhura deri më 25 shkurt 2023. Pika kryesore përfundimtare ishte një efekt i LLT në arritjen e objektivave të lipideve: LDL-C < 3.5 mmol/L (130 mg/dL). Pika përfundimtare dytësore ishte identifikimi i rolit të shqyrtimit. Një model me efekte të rastësishme u aplikua për të vlerësuar reduktimin e përgjithshëm mesatar dhe dështimin mesatar për të arritur qëllimet e rekomanduara të LDL-C.

Rezultatet: Një total prej 42 studimesh [16 RCTs; 26 studime grupore] me 3444 pacientë fëmijë të moshës mesatare 12.04 ± 2.37 janë përfshirë në analizë. Tek fëmijët me terapi me statin FH në krahasim me kontrollin reduktoi ndjeshëm profilin e lipideve pa efekte negative në rritje, nivelet e hormoneve ose enzimën e mëlçisë/muskulit. Në një ndjekje mesatare prej 17.6 muajsh, LDL-C u reduktua mesatarisht 36.5% (-2.26 mmol/L/-87.4 mg/dl [1.89, 2.61], $p < 0.001$) por ishte ende mbi LDL-C objektivi me 17.7% (15.4, 19.5). Duke krahasuar rezultatet në vende të ndryshme, rezultatet më të mira u morën për Suedinë dhe Greqinë ku të gjithë pacientët ishin në objektivin e LDL-C në ndjekje. Po kështu, duke krahasuar lloje të ndryshme të LLT, vetëm fëmijët që ishin në terapinë e kombinuar të statinave dhe ezetimibës ishin në gjendje të arrinin qëllimin e LDL-C në vazhdim. Përveç kësaj, përzgjedhja e popullatës së synuar për shqyrtimin e fëmijëve dhe adoleshentëve për dislipideminë sipas FH të tyre ka ndjeshmëri të ulët.

Përfundime: Këto gjetje nxjerrin në pah nevojën e përdorimit të terapisë së kombinuar të statinës dhe ezetimibës për të rritur numrin e pacientëve me FH të fëmijëve me synimin e LDL-C. Për më tepër, përzgjedhja e popullsisë së synuar për ekzaminimin e fëmijëve nuk ka arritur saktësi më të lartë.

Për çfarë flasim, kur flasim për atë që na mungon?...

Sulltana Aliaj

Për çfarë flasim kur flasim për atë që na mungon? Kjo pyetje, tek gjithsecili, nxit dhe advokon ndjesi dhe përjetime të ndryshme! Por tek secili prej nesh ka një të përbashkët: ndërgjegjësimi për një mungesë, për një mosplotësim nevoje, për luhatje emocionale që minojnë mirëqenien tonë psikologjike. Sa të ndërgjegjshëm jemi ne çfarë na duhet për një shëndet të mirë mendor? Sa fokusohemi tek dështimet, mungesat që na bëjnë të humbin rrugën drejt vetë-rritjes dhe vetëpërsosmërisë?

Për çfarë flasim kur flasim për atë që na mungon? Ndoshta flasim për mungesën e një prindi të dashur, që na ka privuar nga ngrohtësia dhe përkujdesi dhe ne kemi mbetur të rritur të burgosur në kafazinë e kujtimeve të fëmijërisë.

Për çfarë flasim, kur flasim për atë që na mungon? Ndoshta flasim ose do dëshironim të flisnim për një eksperiencë traumatike, e përgjatë narracionit të zhbënim mungesën e sigurisë apo dashurisë për veten? Ndoshta flasim për frikën nga të tjerët, ndjenjat e turpit dhe mungesën e guximit për mos fajësuar më veten!

Flasim shumë për mungesat apo flet heshtja? A është mungesë moskuptimi nga të tjerët teksa përballemi me sfidat tona psikologjike, mospasja e mundësive për të marrë mbështetje terapeutike apo stigmatizimi i shoqërisë ndaj çështjeve të shëndetit mendor?

Për çfarë flasim kur flasim për atë që na mungon? Ndoshta flasim për pjesët e vetes që tregojmë, por besoj se mbi të gjitha flasim për pjesët e vetes që fshehim!

PREZANTIMET ORALE

Aplikimi klinik i emocioneve në psikoterapi

Arjeta Ahmedi Seferi

Zbatimi klinik i emocioneve në psikoterapi dhe praktikat e bazuara në evidencë theksojnë rëndësinë e ndërgjegjësimit për emocionet, rregullimin dhe transformimin e emocioneve maladaptive në psikoterapi - pavarësisht se në cilin kornizë teorike apo në cilën shkollë psikologjike është edukuar terapisti. Vetëdija dhe transformimi i emocioneve i jep rëndësi terapeutike dhe nxit veprimin adaptiv në vetë terapinë. Klienti është i gatshëm të identifikojë emocionet, t'i shpjegojë ato verbalisht, të jetë i vetëdijshëm se cili emocion është mbizotërues dhe, së bashku me terapistin, të shkojë drejt një rruge të vetëdijshme të përdorimit të emocioneve më adaptive - të cilat si të tilla ndikojnë në krijimin e modeleve/pikëpamjeve të reja ndaj vetes dhe ndaj të tjerëve. Puna terapeutike me emocionet i mundësojnë klientit të transformojë historitë narrative personale. Roli i emocioneve në ndryshimin psikoterapeutik është jashtëzakonisht i rëndësishëm dhe kompleks. Kur përcaktohen emocionet, ato shpesh ngatërrohen me ndjenjat dhe gjendjet shpirtërore/disponimi, por të tre termat nuk janë të njëjtë. Emocioni është një përvojë komplekse, subjektive e shoqëruar me ndryshime biologjike dhe të sjelljes. Emocioni përfshin ndjenjën, të menduarit, aktivizimin e sistemit nervor, ndryshimet fiziologjike dhe ndryshimet e sjelljes. Në terapi përpunohen një sërë emocionesh të rëndësishme që lindin përmes procesit të ndërgjegjësimit, por këtu do të ndalem tek emocionet e turpit dhe fajit. Përvoja me emocionin e fajit dhe turpit është thelbësore dhe pjesë e " të qënurit njeri ". Megjithatë, për shumë njerëz, ndjenjat intensive ose kronike të fajit ose turpit shkaktojnë shqetësim të madh. Të gjithë e dimë ndjenjën e pakëndshme që na vjen kur e dimë se kemi bërë diçka të gabuar dhe kjo është e pritshme, është sjellje normale njerëzore. Megjithatë, shpesh e gjejmë veten duke përdorur termin turp në vend të fajit, ose anasjelltas. Ka dallime të mëdha midis fajit dhe turpit, dhe përdorimi i tyre në mënyrë të ndërsjellë mund të zvogëlojë fuqinë e mundshme shëruese të fajit dhe t'i japë më shumë fuqi emocionit të turpit. Në fushën e shëndetit mendor, faji dhe turpi janë probleme transdiagnostike dhe ata shpesh shkojnë së bashku. Ne mund të ndihemi fajtorë për diçka që kemi bërë, por na vjen turp për mënyrën se si ajo reflekton se kush jemi.

Fjalët kyçe: Emocionet, transformimi i emocioneve, turpi, faji.

Tipari i Perfeksionizmit dhe Modeli Pesë Faktorësh i Personalitetit

Nushe Himaj

Qëllimi i këtij studimi ishte të eksplorojë marrëdhëniet midis tiparit të perfeksionizmit dhe modelit pesë-faktorësh të personalitetit në kontekstin kosovar, duke përdorur një mostër prej 111 pjesëmarrësish (82 gra/vajza dhe 29 burra/djem) të moshës 16 deri në 45 vjeç. Instrumentet të cilat u përdorën për mbledhjen e të dhënave janë Shkalla Multidimensionale e Perfeksionizmit (Hewitt & Flett, 1991) e cila u përdor për matjen e tiparit të perfeksionizmit, dhe Inventari Pesë Faktorësh NEO-3 (NEO-FFI-3; McCrae & Costa, 2010), u përdor për të matur modelin pesë faktorësh të personalitetit. Rezultatet tregojnë se ekziston ndërlidhje signifikante e fortë dhe e mesme pozitive midis tiparit të perfeksionizmit me ndërgjegjshmërinë, neuroticizmin, dhe pajtueshmërinë, si dhe ndërlidhje signifikante e dobët pozitive midis tiparit të perfeksionizmit me hapjen ndaj eksperiencave dhe ekstraversionin.

Fjalët kyçe: perfeksionizmi, modeli pesë faktorësh, konteksti kosovar, personaliteti

Ndikimi i terapisl muzikore te fëmijët me nevoja të veçanta

Kujtesa Begolli

Në këtë hulumtim është parë se si muzika luan një rol të madh në zhvillimin emocional tek fëmijët me nevoja të veçanta dhe se si terapia muzikore është e bazuar në një terapi ku me përdorimin e muzikës kemi arritur që të përfitojmë shëndetin mendor dhe atë fizik. Në fushën e fëmijëve me nevoja të veçanta, terapia muzikore përdoret si gjuhë dhe komunikim pasi që ka arritur që të hapë shumë rrugë në shprehjen e mundësive dhe të lehtësoj përparimin e tyre në pothuajse të gjitha fushat jetësore. Në strategjitë gjatë procesit të trajtimit të fëmijëve me terapi muzikore janë përfshirë një sferë fazash dhe ato janë: Referimi vlerësimi, planifikimin dhe trajtimin, dokumentimin e progresit si dhe vlerësimin dhe përfundimin e trajtimit. Teknikat e përdorura gjatë këtij hulumtimi janë: Improvizimi, interpretimi ose rikrijimi, kompozimi dhe përvoja e dëgjimit. Këto teknika kanë dhënë një rezultat tejet pozitiv ku tek fëmijët me nevoja të veçanta kemi pasur përmisim të kujtesës, zvoglimin e agresivitetit, lirimin e një mase më të madhe të endrofinës, relaksimin e muskujve, forcimin e aftësive motorike dhe përmirësimin e komunikimit për fëmijë që kanë aftësi të kufizuara zhvillimore dhe / ose mësimore. Qëllimi i këtij intervenimi/hulumtimi është të ndihmojë fëmijët të eksplorojnë dhe shprehin ndjenjat e tyre, të jetë një mbështetje e madhe në shprehjen e tyre gjuhësore në mënyrë që ata të mund të zhvillojnë mënyrën e tyre të komunikimit me të tjerët, të rrisin vetëbesimin dhe të veprojnë si gestues në reduktimin e ankthit.

Fjalët kyçe: Terapi muzikore , improvizim , shëndeti mendor, interpretim, kompozim , lumturi

Ndikimi i mungesës së të dhënave në të kuptuarit e shfrytëzimit të fëmijëve dhe të drejtat e fëmijëve: Një perspektivë teorike

Elirjeta Beka

Çështja e mungesës së të dhënave në kuptimin e shfrytëzimit të fëmijëve ka implikime të rëndësishme për të drejtat e fëmijëve. Duke u mbështetur në literaturën ekzistuese, ky studim shqyrton mënyrat në të cilat mungesa e të dhënave mund të ndikojë në të kuptuarit tonë në shfrytëzimin e fëmijëve dhe efektet e tij në të drejtat e tyre. Objektivi i këtij studimi është eksplorimi i ndikimit të mungesës së të dhënave në kuptimin e gjendjes së shfrytëzimit të fëmijëve. Metodologjia e këtij studimi përfshin një rishikim sistematik të literaturës ekzistuese mbi mungesën e të dhënave, shfrytëzimin e fëmijëve dhe të drejtat e fëmijëve. Rezultatet e këtij studimi nxjerrin në pah mënyrat në të cilat mungesa e të dhënave mund të kufizojnë aftësinë tonë për të mbrojtur dhe promovuar në mënyrë efektive të drejtat e fëmijëve në kontekstin e shfrytëzimit të fëmijëve. Studimi sugjeron se mungesa e të dhënave mund të kontribuojë në shfrytëzim të fëmijëve dhe ta bëjë të vështirë identifikimin dhe adresimin e rasteve të shfrytëzimit. Kur ka mungesë të të dhënave, mund të jetë sfiduese për të kuptuar shkallën e problemit dhe kush është më i prekur. Kjo mund të rezultojë në një dështim për të trajtuar në mënyrë adekuate shfrytëzimin, veçanërisht për individët e marginalizuar që mund të jenë më të prekshëm ndaj shfrytëzimit. Studimi gjithashtu thekson rëndësinë e njohjes dhe adresimit të ndikimit të të dhënave që mungojnë mbi të drejtat e fëmijëve në politikë dhe praktikë. Bazuar në këto rezultate, studimi arrin në përfundimin se një qasje gjithëpërfshirëse dhe efektive për trajtimin e shfrytëzimit të fëmijëve dhe mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve duhet t'i japë përparësi mbledhjes dhe analizës së të dhënave në mënyrë të ndjeshme për të drejtat dhe mirëqenien e fëmijëve. Kjo përfshin zhvillimin e strategjive për mbledhjen dhe analizën e të dhënave që kanë prioritet mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave të fëmijëve.

Fjalët Kyçe: Mungesa e të dhënave, shfrytëzimi i fëmijëve, të drejtat e fëmijëve

Behare Bojaxhiu Huçaj

Objektivat: Gjatë kujdesit për fëmijët dhe punës me ta, është patjetër të kuptohet zhvillimi i gjithëanshëm i tyre përfshirë të gjitha fushat zhvillimore. Përmes vëzhgimit është tentuar të kuptohen principet e zhvillimit dhe fazat kryesore të shkathtësive fizike, socio- emocionale dhe kognitive. Këto faza janë komponentë të rëndësishëm të zhvillimit në jetën e gjithësecilit individ, prandaj edhe ka qenë me interes të lartë që të hulumtohen këto dukuri.

Qëllimi: Qëllimi i këtij studimi është përshkrimi i zhvillimit të fëmijës dhe evidentimi i pikave të forta dhe të dobëta të tij, të realizohet vlerësimi i komponentëve fizikë, kognitivë dhe socio-emocionalë të fëmijëve të moshës 6 vjeç.

Metodat: Në këtë studim janë përdorur metodat deskriptive dhe prediktive, është përdorur metoda e vëzhgimit, për grumbullimin e të dhënave janë përdorur intervista e përgjithshme me L-në, intervista me nënën e saj, intervista me mësuesin, vëzhgimi dhe aktiviteti me fëmijën në familje dhe shkollë, dhe vizatimet e fëmijës.

Mostra: Target grupi i studimit ka qenë mosha 6 vjeç, vajzë, klasa e parë, ndërsa fëmija pjesë e studimit është si një rastë i vetëm (Single case study).

Rezultatet: Duke u bazuar ne rezultatet e vëzhgimit dhe teorive të ndryshme për zhvillimin në moshën e fëmijërisë mund të konkludojmë se fëmija ka nje zhvillim normal sa i përket zhvillimit fizik, social dhe kognitiv dhe këto rezultate mund të krahasohen me shumicën e fëmijëve të moshës 6 vjecare. Megjithatë, vërehen disa vështirësi /probleme që përmes stimulimit, mbikëqyrjes dhe motivimit nga ana e prindërve/ mësuesve mund të eliminohen.

Fjalët kyqe: Fëmijë, zhvillim kognitiv, zhvillim socio-emocional, zhvillim fizik

Nderlidhja midis pervojave te abuzimit ne moshen e hershme, me vetmine dhe vetevleresimin ne moshen e rritur

Vanesa Sopjani

Ky hulumtim diskuton traumat e hershme të fëmijërisë dhe pasojat negative afatgjata që mund të shkaktojnë mangësi psikologjike gjatë gjithë jetës. Traumat në fëmijëri përkufizohen si rezultat psikologjik i një goditjeje të jashtme, qoftë e papritur apo seri, që e bën fëmijën përkohësisht të pafuqishëm dhe thyen mekanizmat e zakonshëm të përballimit (Terr, 1991). Traumat e fëmijërisë përfshijnë abuzimin dhe neglizhencën: sulmet verbale ndaj ndjenjës së vlerës së fëmijës, sulmet trupore që paraqesin rrezik lëndimi, kontakti seksual me fëmijën, dështimi për të siguruar nevojat themelore psikologjike/emocionale dhe dështimi për të siguruar nevojat bazike. Simptomat e traumës psikologjike mund të zhvillohen si mosfunksionimi personal dhe ndërpersonal, disociimi, depresioni dhe hipervigjilenca. Në këtë hulumtim jemi përqënduar në ndikimin afatgjatë të traumave në moshën e hershme, mbi vetminë dhe vetë vlerësimin në moshën e rritur. Për të testuar hipotezat është shpërndarë një pyetësor online prej 43 pyetjeve, dhe për analizë të rezultateve kemi përdorur analiza korrelacionale dhe Structural Equation Modeling (SEM). Edhe pse gjatë shqyrtimit të literaturës, u gjetën studime të cilat mbështetnin lidhjen në mes të pervojave të hershme traumatike me vetminë dhe vetëvlerësimin, rezultatet treguan se në fakt pervojat e hershme traumatike kishin një lidhje signifikante vetëm me vetminë ($\beta=.296$, $p=.001$). Pra të dhënat tregojnë për ndërlidhje signifikante pozitive ndërmjet abuzimit në moshë të hershme dhe ndjenjës së vetmisë ($r=.576$, $p<0.05$), përderisa nuk është evidentuar ndonjë ndërlidhje signifikante ndërmjet abuzimit dhe vetëvlerësimit.

Fjalët kyçe: Vete-vlersimi, vetmia, fëmijëria e hershme, abuzimi, moshë e rritur, trauma

Reprezantimi i dhunës ndaj grave në media (portale) gjatë viteve 2020-2021

Adela Bajrami Ibrahim

Dhuna ndaj grave është një fenomen i përhapur në të gjithë botën, që përfaqëson një shkëlqje të të drejtave të grave dhe një problem të madh të shëndetit publik. Paraqitjet mediatike të dhunës janë një element i rëndësishëm në mënyrën se si publiku i kupton ato çështje. Ky hulumtim është i dizajnit kualitativ dhe është realizuar përmes mbledhjes së lajmeve nga tre portale që kanë reprezentuar dhunën ndaj grave gjatë viteve 2020-2021. Analiza e përmbajtjes është përdorur për të analizuar përmbajtjet e lajmeve dhe për t'i koduar ato duke i ndarë pastaj në kategori dhe në tema. Rezultatet e marra nga reprezentimi i dhunës në media kanë treguar se gjatë kësaj periudhe rastet e dhunës janë dyfishuar në familje dhe kryesisht gratë janë bartëset e kësaj dhune. Këto rezultate mbështesin mundësinë e mediave në dhënien e një mesazhit të fuqishëm dhe drejtë parandalimit të dhunës ndaj grave.

Fjalët kyçe: Reprezentimi i dhunës, dhuna ndaj grave, media, llojet e dhunës, vitet 2020-2021

Reprezantimi i dhunës ndaj fëmijëve në media (portale) gjatë viteve 2020-2021

Syzana Baftiu

Dhuna është një dukuri e përhapur globalisht e cila prek të gjithë njerëzit, duke mos kursyer edhe fëmijët. Ajo ndikon seriozisht në shëndetin fizik dhe psikologjik të tyre. Ky hulumtim është i dizajnit kualitativ dhe është realizuar përmes mbledhjes së lajmeve nga tre portale që kanë reprezentuar dhunën ndaj fëmijëve gjatë viteve 2020-2021. Analiza e përmbajtjes është përdorur për të analizuar përmbajtjet e lajmeve dhe për t'i koduar ato duke i ndarë pastaj në kategori dhe në tema. Rezultatet e marra nga reprezentimi i dhunës në media kanë treguar se gjatë kësaj periudhe rastet e dhunës në familje janë rritur dhe në shumë raste fëmijët janë marrësit e kësaj dhune. Këto rezultate mbështesin rolin e mediave në ndërtimin e një kulture të respektimit të të drejtave të fëmijës dhe ndihmojnë ato në reprezentimin e dhunës në mënyrë të saktë.

Fjalët kyçe: Reprezentimi i dhunës, dhuna ndaj fëmijëve, mediat, llojet e dhunës, vitet 2020-2021

Qëndrimet e të rinjëve kosovar mbi efektin e mediave në shëndetin mendor

Arta Hiseni dhe Doruntina Murturi

Qëllimi i këtij hulumtimi ishte që të shihen qëndrimet e të rinjëve kosovar lidhur me edukimin medial, përdorimin e rrjeteve sociale, si dhe njohuritë e tyre mbi sigurinë kibernetike. Hulumtimi është realizuar me metodë të përzier me 287 të rinjë të moshave 15-18 vjeç, nga disa komuna të Kosovës. Mbledhja e të dhënave është bërë nga shpërndarja virtuale dhe fizike e pyetësorëve të vet-krijuar, duke u bazuar në shqyrtimin e literaturës relevante. Nga të dhënat e dalura, u tregua se të rinjët kosovar nuk janë shumë të informuar rreth edukimit medial, por që e dijnë efektin negativ të mediave në shëndetin mendor të tyre, duke potencuar edhe ngacmimet që ata personalisht i marrin nga rrjetet sociale dhe ngacmimet që shoqëria e tyre i përjeton nga këto platforma. Bazuar në këto të gjetura kuantitative, ishin gjeneruar tri trajnime lidhur me rëndësinë e edukimit medial, ndikimit të mediave në shëndetin mendor dhe sigurinë kibernetike, të mbajtura nga profesionistë të fushave përkatëse. Për të vlerësuar efektivitetin e trajnimeve të realizuara me 25 të rinjë pjesëmarrës, ishin bërë para dhe pas matje, ku të dhënat kualitative, treguan se të rinjët kosovar, kanë njohuri të pakta rreth këtyre koncepteve dhe duan që të marrin trajnime shtesë në këtë drejtim, pasi që i shohin mjaft të nevojshme për të kultivuar shëndetin mendor të tyre.

Fjalët kyçe: Qëndrimet, mediat, shëndeti, mendor, të rinjtë

Krijojmë hapat e parë drejt gjuhës: Studim rasti mbi stimulimin e hershëm të gjuhës në zhvillimin e foshnjeve

Fjolla Rexha

Ky artikull është një rast studimi i cili paraqet zhvillimin gjuhësor të foshnjës, nga periudha prenatale deri në moshën 10 muajshe. Studimi ndjek përparimin e foshnjës në përvetësimin dhe përdorimin e gjuhës, duke përfshirë fazat e para të zhvillimit gjuhësor konkretisht zhvillimi i gjuhës receptive dhe i gjuhës ekspresive. Të dhënat mblidhen nëpërmjet vëzhgimeve dhe regjistrimeve të ndërveprimeve të foshnjës me prindërit dhe bashkëmoshatarët në kopsht dhe në ambiente të shtëpisë. Analiza e të dhënave nxjerr në pah modelet individuale të zhvillimit gjuhësor të foshnjës, duke përfshirë ndikimin e faktorëve mjedisor, si ekspozimi ndaj gjuhës dhe ndërveprimet sociale. Studimi eksploron gjithashtu rolin e prindërve, kujdestarëve dhe edukatorëve në përfitimin e zhvillimit gjuhësor të foshnjës përmes praktikave të komunikimit dhe ekspozimin në mjedise stimuluese pa u ekspozuar në teknologji. Gjetjet e studimit kontribuojnë në një kuptim më të mirë të kompleksitetit të përvetësimit të hershëm të gjuhës, si dhe ofrojnë njohuri për mbështetjen e zhvillimit të hershëm të të folurit tek foshnjat.

Fjalët kyçe: Stimulimi i hershëm i gjuhës, zhvillimi i gjuhës, zhvillimi i foshnjës, gjuha receptive, gjuha ekspresive

Ndërlidhja mes tiparit të neuroticizmit dhe emocioneve negative

Albina Krasniqi

Qëllimi i këtij punimi është hulumtimi i ndërlidhjes mes tiparit të neuroticizmit dhe emocioneve negative. Gjatë shqyrtimit të literaturës është gjetur se në studime të ndryshme, rezultatet kanë treguar se individët të cilët shënojnë pikë të larta në neuroticizëm kanë tendencë të përjetojnë më shumë emocione negative në krahasim me ata të cilët shënojnë pikë më të ulëta. Në këtë studim përmes pyetësorit NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI), dhe pyetësorit (PANAS), u mbledhën të dhënat e (N=111) pjesëmarrësve, (N= 59) femra dhe (N=52) meshkuj. Analiza e të dhënave është bërë përmes programit SPSS, ku është analizuar korrelacioni në mes këtyre dy variablave. Rezultatet janë pothuajse të ngjajshme edhe në kontekstin tonë me ato se çfarë mbështet literatura gjatë shqyrtimit të saj, e cila potencon se ekziston një ndërlidhje pozitive në mes të tiparit të neuroticizmit dhe emocioneve negative, posaçërisht me trishtimin dhe ankthin.

Fjalët Kyçe: Emocione negative, zemërim, trishtim, ankth, tipar, ndërlidhje, neuroticizëm

Zhvillimi social i fëmijëve me disleksi: Hulumtim kualitativ tek fëmijët e moshës 8-15 vjeç

Liza Fazliu

Problematika e disleksisë dhe zhvillimi social i fëmijëve me këtë diagnozë janë çështje evidente dhe të nevojshme të hulumtohen. Qëllimi i këtij hulumtimi ishte që të shihet se cili ishte zhvillimi social i fëmijëve me disleksi tek moshat 8-15 vjeç në shkolla. Janë realizuar 20 intervista, me pjesëmarrës dhjetë prindër dhe dhjetë fëmijë, intervista ishte gjysmë e stukturuar dhe përgjigjet e tyre në pyetjet e intervistës, në disa pika përkrahën gjetjet e mëparshme. Përzgjedhja e pjesëmarrësve nuk është kufizuar në gjini, shtresë shoqërore, shtrirje gjeografike apo edhe shkallë akademike, ajo është bërë paraprakisht nga aplikimi i testeve të disleksisë tek fëmijët e moshave 8-15 vjeç në shkolla dhe më pas ata të cilët rezultuan me disleksi u ftuan për intervistën, ku paraprakisht u kërkua leja nga ta dhe u njoftuan mbi etikën e intervistës. Intervistat tregojnë se fëmijët me disleksi shfaqin vështirësi në zhvillimin dhe jetën e tyre sociale, rezultate këto që rrjedhën nga perceptimet që prindërit dhe fëmijët kishin mbi tema dhe fenomene rreth të cilave u pyetën. Katër temat të cilat rrodhën nga intervistat ishin: “Fëmijët me disleksi kanë vetbesim dhe vetvlersim më të ulët”, “Perceptimi i fëmijëve me disleksi si përtac në detyrat e shkollës”, “Fëmijët me disleksi janë “nervoz””, “Fëmijët me disleksi kanë vështirësi sociale”. Përtej vështirësive sociale që fëmijët me disleksi hasin dhe përtej ndikimit të këtyre vështirësive në zhvillim social, ky hulumtim tregon edhe mbi rëndësinë e logopedit dhe psikologut, veçanërisht në institucionet arsimore.

Fjalët Kyçe: Disleksi, zhvillim social, vështirësi, perceptim, fëmijë

Të kënaqesh dhe të jetosh shëndetshëm: Impakti i aktivitetit fizik në shëndetin e adoleshentëve

Merva Avdiu Islami

Ka shumë arsye - fizike, psikologjike, sociale, mjedisore, shëndetësore - që adoleshentët të marrin pjesë në aktivitetin e rregullt fizik. Megjithatë, adoleshenca formon një fazë shumë të paqëndrueshme në jetë, ku periudhat e tranzicionit mund të ndikojnë në sjellje (Patton et al., 2016) dhe është një kohë kritike për pjesëmarrjen e aktivitetit fizik ku shprehitë - të mira ose të këqija - zhvillohen, më vonë vazhdojnë deri në moshën madhore (Telama, 2009). Sipas Aleancës Kombëtare për Sportet Rinore (NAYS), afërsisht 65% e fëmijëve në mbarë botën janë të përfshirë në aktivitete sportive. Qëllimi i këtij hulumtimi është që të gjejmë lidhshmërinë që ka aktiviteti fizik, në shëndetin gjeneral të adoleshentëve, duke parë kështu më tej ndikimin në lumturinë e tyre. Në këtë hulumtim kanë marrë pjesë 71 pjesëmarrës, nga komuna e Mitrovicës. Të gjithë pjesëmarrësit kanë qenë të moshës 12-15 vjeç. Janë përdorur këta pyetësor: Pyetësori i aktivitetit fizik për fëmijët më të rritur (PAQ-C) (Kowalski, Crocker, & Faulkner, 1997), dhe KIDSCREEN-52, pyetësori i cilësisë së jetës lidhur me shëndetin për fëmijë dhe të rinj (Sieberer et al., 2008). Nga rezultatet vërejmë se shëndeti fizik i adoleshentëve ka lidhshmëri të madhe me aktivitetin fizik të tyre qoftë në shkollë ($r=.993^{**}$, $p=0.000$), apo në shtëpi ($r=.992^{**}$, $p=0.000$). Poashtu në përqindje të lartë prej 90% aktivitetet fizike e ndikojnë kënaqësinë me jetën e adoleshentëve. Prandaj, rekomandohet që të ketë sa më shumë hapësira sportive dhe rekreative për stimulim të aktiviteteve fizike.

Fjalët kyçe: Aktivitet fizik, shëndet fizik, mirëqenie emocionale, lumturi

Rëndësia e lojës në zhvillimin holistik në fëmijërinë e hershme

Filloreta Hyseni

Loja konsiderohet thelbësore në zhvillimin holistik në fëmijërinë e hershme, kjo për faktin se ajo ka ndikim të lartë në këtë fazë zhvillimore ku pikërisht ndërtohet baza për jetë, punë dhe arritshmëri, dhe se pikërisht në fëmijërinë e hershme kanë hov më të madh të gjitha aspektet zhvillimore në krahasim me periudhat tjera të jetës. Andaj në këtë punim, nga teoricienët dhe hulumtimet e ndryshme, kuptuam se loja është “puna” e fëmijës, ajo është vet fëmija dhe se përmes saj fëmija arrin ta njeh veten, mjedisin, eksploron, komunikon, ndërvepron, si dhe vetërregullon sjelljen e tij\ saj. Tregojnë më shumë besim në aftësitë e tyre dhe shprehin emocionet, zhvillojnë të mësuarit, zgjidhjen e problemeve, ndjejnë kënaqësi, motivimi të brendshëm, lirinë, rregullat e jashtme, aftësitë njohëse, aftësitë fizike, motorike, fine, koordinimin, ekuilibrin, etj. Përmes lojës, fëmijët mësojnë të lexojnë, të shkruajnë dhe të përdorin njohuritë e matematikës dhe shkencave. Në këtë periudhe lodrat janë më efektive sa më të thjeshta të jenë, sidomos kur fëmijët vetë i ndërtojnë ato, zhvillojnë kreativitetin, imagjinatën, të menduarit kritik e krijues. Duke qenë aq e rëndësishme kjo periudhë edhe brenda ligjeve dhe kurrikulave të Kosovës si parim thelbësor është të mësuarit përmes lojës. Qëllimi i këtij punimi është të identifikojë, të zbulojë efektet dhe të analizojë të gjeturat e hulumtimeve të ndryshme shkencore që kanë të bëjnë më rëndësinë e lojës në zhvillimin holistik në fëmijërinë e hershme. Në këtë punim është bërë meta-analizë e artikujve shkencor, nga të cilët janë përzgjedhur 30 artikuj shkencor të 10 viteve të fundit të publikuara në databaza shkencore që përfshijnë artikuj shkencor, libra, revista shkencore, punime të ndryshme shkencore dhe burime të tjera të vlefshme për të kuptuar dhe analizuar rëndësinë e lojës në zhvillimin holistik në fëmijërinë e hershme, ku fillimisht është krijuar një listë e kritereve për të bërë përgjedhjen adekuate të tyre. Përmes të gjeturave do të arrijmë të kuptojmë, të analizojmë dhe të konkludojmë për rëndësinë që ka loja në zhvillimin holistik në fëmijërinë e hershme.

Fjalët kyçe: Fëmijëri e hershme, lojë, zhvillim holistik, zhvillim social, zhvillim emocional, zhvillim fizik

Fuqizimi i arsimtarëve dhe nxënësve në Kosovë: Ndikimi i një kurrikule gjithëpërfshirëse të kompetencave digjitale

Shkelzen Nuza

Kjo përmbledhje thekson ndikimin e thellë të zbatimit të një kornize gjithëpërfshirëse të kurrikulës që synon nxitjen e kompetencës dixhitale mes edukatorëve dhe nxënësve në Kosovë. Në përputhje me kornizat evropiane dhe kombëtare të kualifikimeve, kurrikula merr një qasje të shumëanshme për të pajisur edukatorët me aftësitë dhe njohuritë e nevojshme për të integruar në mënyrë efektive mjetet dhe strategjitë dixhitale në proceset e mësimdhënies dhe të nxënësve. Duke ofruar një bazë solide në bazat e të mësuarit dixhital, kurrikula fuqizon edukatorët të planifikojnë dhe ofrojnë aktivitete mësimore tërheqëse dhe ndërvepruese. Ai i udhëzon ata në gjetjen dhe përdorimin e një game të gjerë burimesh dixhitale, nga materialet e bazuara në tekst deri te videot pasuruese të mësimit. Për më tepër, kurrikula eksploron mjetet e mësimit elektronik, menaxhimin e të mësuarit dixhital dhe metodat me në qendër nxënësin, duke u mundësuar edukatorëve të krijojnë mjedise mësimore dinamike dhe gjithëpërfshirëse. Ndikimi i zbatimit të kësaj kurrikule shtrihet përtej mësimdhënësve në dobi të nxënësve në mbarë Kosovën. Duke përqafuar dixhitalizimin në arsim, nxënësit fitojnë qasje në një përvojë mësimore më gjithëpërfshirëse dhe ndërvepruese, duke rritur angazhimin dhe mirëkuptimin e tyre. Kurrikula thekson metodat e vlerësimit dhe reagimet, duke siguruar që përparimi i nxënësve të monitorohet dhe mbështetet në mënyrë efektive. Ndikimi i gjerë i kësaj kurrikule te edukatorët dhe nxënësit pritet të ketë efekte transformuese në peizazhin arsimor të Kosovës. Ai i pajis edukatorët me kompetencat e nevojshme për t'u përshtatur me kërkesat e epokës dixhitale, duke nxitur një kulturë të zhvillimit të vazhdueshëm profesional. Për më tepër, nxënësit zhvillojnë aftësi thelbësore të shkrim-leximit dixhital që janë jetike për suksesin e tyre të ardhshëm në një shoqëri gjithnjë e më dixhitale. Duke i dhënë prioritet zbatimit të kësaj kurrikule, Kosova po i hap rrugën përsosmërisë arsimore, inovacionit dhe fuqizimit. Përpjekjet bashkëpunuese të palëve të interesuara, duke përfshirë qeverinë, sektorin privat, shoqërinë civile dhe organizata si Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ), luajnë një rol kyç në sigurimin e suksesit dhe qëndrueshmërisë së kësaj nisme transformuese. Së bashku, ata krijojnë një mjedis mundësues që fuqizon arsimtarët dhe nxënësit në mbarë Kosovën, duke nxitur përfundimisht një shoqëri të fuqizuar dixhitale të gatshme për të lulëzuar në botën moderne.

Portretizimi i shëndetit mendor dhe personave me probleme të shëndetit mendor në portalet elektronike kosovare

Veronë Perçuku

Ky studim ka për qëllim ta eksplorojë portretizimin e shëndetit mendor dhe të personave me probleme të shëndetit mendor në portalet elektronike kosovare. Me teorinë e kornizimit si kornizë teorike, përmes përdorimit të metodave të përziera të analizës, ky studim ka analizuar 110 artikuj të publikuar përgjatë gjashtë mujorit të parë të vitit 2022 në tri portale elektronike kosovare. Rezultatet e këtij studimi tregojnë për një prezencë të ulët të temës së shëndetit mendor në media dhe një portretizim të shëndetit mendor dhe personave me probleme të shëndetit mendor, i cili ka hapësirë të konsiderueshme për përmirësim. Si përfundim, studimi ka ofruar disa rekomandime dhe sugjerime për grupet relevante në shoqëri, duke synuar të jetë pikënisje e thellimit të hulumtimit të çështjeve të adresuara përgjatë këtij punimi.

Fjalët kyçe: portretizimi, shëndeti mendor, media, portalet elektronike, teoria e kornizimit

Ndikimi i infektimit me Covid-19 në rritjen e nivelit të ankthit, depresionit, dhe stresit

Arbenita Berisha

Shumë studime kanë dëshmuar ndikimin serioz të COVID-19 në shëndetin mendor të popullatës në mbarë botën. Megjithatë, studimet e kryera në fushën e psikologjisë gjatë pandemisë kanë dëshmuar vazhdimisht korrelacionin midis shëndetit mendor dhe infektimit me COVID-19, ku nivele më të larta ankthi, depresioni dhe stresi u gjetën te pjesëmarrësit e infektuar me COVID-19 në krahasim me pjesëmarrësit që asnjëherë nuk janë infektuar me virusin. Qëllimi i këtij studimi ishte të studionte ndikimin që kishte infektimi me COVID-19 në nivelet e ankthit, depresionit dhe stresit. Pyetësi DASS-21 u përdor për të vlerësuar nivelet e ankthit, depresionit dhe stresit. Mostra përbëhej nga 120 pjesëmarrës, ku 62 nga pjesëmarrësit ishin infektuar me COVID-19 gjatë pandemisë, dhe 52 nga pjesëmarrësit nuk ishin infektuar asnjëherë. Rezultatet treguan se infektimi me COVID-19 rriti nivelet e ankthit dhe stresit tek pjesëmarrësit, ndërsa nuk u identifikuan dallime signifikante në nivelet e depresionit. Më tej, nuk u gjetën dallime të signifikante për sa i përket gjinisë në pjesëmarrësit e infektuar. Nga rezultatet mund të konkludohet që infektimi me COVID-19 ishte një faktor rreziku që ka përshpejtuar rritjen e niveleve të ankthit dhe stresit. Gjithashtu do të diskutohen implikimet e këtij studimi, ndërhyrjet e mundshme dhe rekomandimet e mëtejshme.

Fjalët Kyçe: COVID-19, ankthi, depresioni, stresi, DASS-21

Ndryshimet epigjenetike nga trauma ndërbrezore, nga nënat e traumatizuara gjatë luftës tek fëmijët, si dhe efektet e dobishme të ndërhyrjes së terapisë familjare

Dr. Sebahate Pacolli-Krasniqi

Historiku: Në mesin e grave që kanë përjetuar trauma lufte, ne kemi treguar më parë se çrregullimi i stresit post-traumatik (ÇSPT) gjatë shtatzënisë, ishte i lidhur me nivele më të larta të kortizolit dhe metilim diferencial të ADN-së tek fëmijët. Një ndërhyrje e përshtatur familjare, që synon reduktimin e këtyre efekteve afatgjata, u zbatua dhe u vlerësua në periudhën 2020-2022.

Metodat: Studimi ishte një provë kontrolli rastësore e ndërhyrjes familjare, e dizajnuar në bazë të vlerësimit të nevojave të familjeve, duke përdorur Score 15, SDQ dhe matjet fizike si dhe mostra gjaku për matjen e kortizolit dhe të metilimit të ADN-së në tërë epigjenomin 62 nëna dhe 62 fëmijë u përfshinë në studim - në mënyrë rastësore 30 familje u caktuan në grupin eksperimental dhe 32 në grupin e kontrollit. Secili grup ka ndjekur mjaft seanca të terapisë familjare për periudhën 3-5 mujore.

Rezultatet: Pas fazës së parë të studimit, nënat në të dy grupet kishin ulur ndjeshëm nivelet e kortizolit. Tek fëmijët, ky reduktim u gjet vetëm në grupin e ndërhyrjes të terapisë familjare, duke treguar se ndërhyrja kishte ndryshuar rrugët e sinjalizimit endokrin. Vlerësimi i metilimit të ADN-së tek fëmijët tregoi gjithashtu ndryshime midis dy grupeve.

Përfundimi: Ky është studimi i parë ndër brezor që hulumton efektet e ndërhyrjes së përshtatur familjare në nivelet e kortizolit dhe modelet e metilimit të ADN-së në nënat e traumatizuara dhe fëmijët e tyre. Ky studim ofron prova paraprake se ndërhyrjet e përshtatura familjare mund të ndihmojnë ndërprerjen e bartjes së traumës ndër breza.

Fjalët Kyçe: ÇSPT, Trauma ndërbrezore, epigjenetika, terapia familjare

Super-nënat: Efekti i mbingarkesës së roleve dhe konfliktit punë-familje tek nënat kosovare që punojnë në shëndetin e tyre mendor

Fatime Rrahmani

Qëllimi kryesor i këtij studimi ishte të matet mbingarkesa e roleve dhe konflikti punë-familje tek nënat kosovare të punësuara dhe ndikimi i këtyre variablave në shëndetin mendor dhe kënaqësinë me jetën. Në këtë studim u përdorën metoda të kombinuara, ku 448 nëna kosovare që punojnë morën pjesë në pjesën kuantitative, dhe u realizuan intervista me dy nëna kosovare që janë të punësuara. Variablat e varura ishin mbingarkesa e roleve, konflikti punë-familje, dhe variablat e pavarura ishin shëndeti mendor dhe kënaqësia me jetën. Hipotezat kryesore të studimit ishin se mbingarkesa e roleve dhe konflikti punë-familje kanë një ndikim negativ në shëndetin mendor dhe kënaqësinë me jetën e nënave të punësuara. Këto u konfirmuan, duke u zbuluar se nivelet më të larta të mbingarkesës së roleve ulin nivelet e kënaqësisë me jetën (R^2 adj= .261, $p < .000$) dhe nivelet më të larta të mbingarkesës së roleve ulin nivelet e shëndetit mendor (R^2 adj= .232, $p < .000$). Analiza e ndërmjetësimit u përdor për të kuptuar marrëdhënien midis mbingarkesës së roleve dhe konfliktit punë-familje si dy parashikues të rezultateve të shëndetit mendor dhe kënaqësisë me jetën. Konflikti punë-familje rezulton të jetë statistikisht më i fortë kur analizohet si një parashikues i vetëm në të dy variablat e varura, pasi nivelet më të larta të konfliktit punë-familje ulin nivelet e shëndetit mendor (R^2 adj= .110, $p < .000$) dhe kënaqësisë me jetën (R^2 adj= .110, $p < .000$). Ndërkohë, analiza pjesa cilësore u përdor për të kuptuar përvojat e grave në lidhje me mbingarkesën e roleve dhe konfliktin punë-familje, dhe për këtë u përdor analiza tematike për të krijuar kodet, kategoritë dhe temat. Nga analiza tematike, rezultatet kuantitative u mbështetën. U gjet se mbingarkesa e rolit dhe konflikti punë-familje kanë një ndikim negativ në shëndetin mendor dhe kënaqësinë me jetën tek nënat kosovare të punësuara, dhe se ka një ndarje jo të barabartë të përgjegjësive, si të kujdesit të fëmijëve në shtëpi për shkak të faktorëve kulturorë. Studime të mëtejshme janë të nevojshme për të kuptuar këtë marrëdhënie dhe për të marrë parasysh faktorë të tjerë që nuk u analizuan në këtë studim. Prandaj, rezultatet e pjesës cilësore mund të përdoren si një bazë për studime të ardhshme.

Fjalë kyçe: Mbingarkesa e roleve, konflikti punë-familje, shëndeti mendor, kënaqësia me jetën, nënat kosovare të punësuara.

Simpomat e depresionit të madh tek gratë shtatzana dhe fillimi i vonë i gjidhënjes

Shpresa Agani & Nysret Agani

Sfondi: Nivelet e larta të stresit kronik psikosocial dhe përvojave traumatike me të cilat ballafaqohet popullata e përgjithshme e Kosovës në dekadat e fundit kanë rezultuar në një prevalencë të lartë të depresionit (43.18%) tek gratë në moshën riprodhuese. Njëkohësisht, shumica e studimeve kanë zbuluar se gratë që kanë lindur dhe po i nënshtrohen fillimit të vonuar të ushqyerjes me gji (ditë pas lindjes), përjetojnë depresion.

Objektivi: Qëllimi i studimit është të hulumtojë lidhjen e simptomave të depresionit madhor gjatë shtatzënisë në popullatën e përgjithshme të grave në tremujorin e dytë dhe në fillim të tremujorit të tretë të shtatzënisë me fillimin e vonuar të ushqyerjes së tyre me gji.

Metodat: Hulumtimi është i rastësishëm prospektiv dhe pas plotësimit të kriterëve selektive ka përfshirë treqind (300) gra shtatzëna. Nivelet e depresionit u vlerësuan duke përdorur listën kontrolluese të simptomave Hopkins-25 (HSCL-25).

Rezultatet: Nga gjithsej 300 gra pjesëmarrëse në këtë studim, 10% e grave shtatzëna kishin një nivel të ulët të simptomave të depresionit madhor, 60% ishin me shkallë të mesme dhe 30% me shkallë të lartë. 82,6% e grave filluan të ushqeheshin me gji 0-2 ditë pas lindjes; 8.6% midis ditëve 3-6 dhe 3.6% midis ditëve 7 dhe 10. Analiza Chi-Square e rëndësisë së frekuencave rezulton në një ndryshim domethënës midis grupeve $\chi^2(6, N = 300) = 16.072$, $p = .013$. Analiza e regresionit linear verifikoi korrelacionin e shkallës së simptomave të depresionit madhor gjatë shtatzënisë dhe fillimit të ushqyerjes me gji; ndërmjet këtyre dy variablave u vu re një korrelacion domethënës me vlerat: $F(1,298) = 7.325$, $p < .007$ dhe $R^2 = .024$. Laktacioni i vonuar është 18,172 më i shpeshtë tek gratë shtatzëna me simptoma të depresionit madhor gjatë shtatzënisë.

Përfundim: Gjetjet e këtij studimi të rastësishëm të ardhshëm mbështetën hipotezat e studimit rreth ndikimit të mundshëm të simptomave të depresionit madhor gjatë shtatzënisë së hershme dhe të mesme në fillimin e vonuar të ushqyerjes me gji. Rezultatet e marra sugjerojnë nevojën për kujdes më të madh për gjendjen emocionale të gruas gjatë shtatzënisë.

Fjalë kyçe: depresion; ushqyerja me gji të vonuar; HSCL-25.

Lidhshmëria ndërmjet atashimit dhe marrëdhënieve me bashkëmoshatarët në adoleshencë

Adelina Rexhepi Braha

Ky studim synon të tregojë lidhjen midis atashimit dhe marrëdhënieve me bashkëmoshatarët gjatë adoleshencës Pra, të vërtetohet nëse atashimi i sigurt në fëmijëri u jep mbështetje dhe bazë të fortë emocionale adoleshentëve të krijojnë numër më të madh të shokëve. Pastaj qëllimi i dytë është të vërtetohet nëse atashimi i sigurt u jep besim adoleshentëve për të eksploruar gjëra të reja në marrëdhënie kështu duke rritur cilësinë e tyre. Qëllimi i tretë dhe i fundit i këtij punimi është të vërtetohet nëse adoleshentët e atashuar në mënyrë të pasigurt ishin më të terhequr dhe të mbyllur në vete, pra nëse atashimi i pasigurt ka lidhje me krijimin dhe mbajtjen e lidhjeve me moshatar. Analiza e regresionit linear tregoi që variabla e pavarur, që në rastin tonë është atashimi i sigurt, shpjegon 14% të variancës, $R^2 = .144$, $F(1,332) = 55,946$, $p < .001$. Atashimi i sigurt në mënyrë signifikante parashikoi rritjen e numrit të shokëve $\beta = .403$, $t = 7.480$, $p < .001$. Që do të thotë se fëmijët të cilët kanë qenë ta atashuar në mënyrë të sigurt do të kenë numër më të madh të shokëve. Gjithashtu, sipas të dhënave të dala nga analiza e regresionit kuptohet që variabla e pavarur: atashimi i sigurt shpjegon 3% të variancës, $R^2 = .033$, $F(1,332) = 11,239$, $p < .001$. Atashimi i sigurt në mënyrë signifikante parashikon eksplorimin e gjërave të reja në marrëdhënie $\beta = .217$, $t = 3.352$, $p < .001$. Nga kjo kuptohet që fëmijët e atashuar në mënyrë të sigurtë ndihen më rehat për të eksploruar marrëdhënie të reja. Koeficienti i korrelacionit të Pearsonit në lidhje me atashimin e pasigurt dhe mbyllja në vetëvete ose tërheqja nga shoqëria ka shfaqur këto vlera, $r(334) = .433^{**}$, $p < .001$. Nga kjo kuptohet se ekziston një korrelacion signifikant i moderuar që tregon se hipoteza e tretë ka gjetur mbështetje. Nxënësit që ishin në mënyrë të sigurtë të atashuar raportuan se kishin numër më të lartë të shokëve dhe gjithashtu, ata nxënës me atashim të sigurtë raportuan se ndihen rehat të eksplorojnë marrëdhënie të reja. Ndërsa nxënësit që ishin në mënyrë të pasigurtë të atashuar raportuan se ishin më të mbyllur në vete dhe me të rezervuar.

Fjalët Kyçe: Atashim i sigurt, marrëdhënie me shokët, eksplorim i marrëdhënieve të reja

Arian Musliu

“Përshëndetje, si je?” me një buzëqeshje të lehtë që tregon gëzimin që të ka takuar. “Unë jam krenar për ty” me gjuhën e trupi që shpërfaq lumturinë tënde për dikë tjetër. “Të dashur pjesëmarrës, jam i lumtur të prezantoj para juve” duke mos treguar aspak ankth për prezantimin. Këto janë disa situata kur mimika gënjenë, sepse ashtu duhet. Këto janë disa situata kur gjuha e trupit kontrollohet për të treguar sa më shumë emocione pozitive, kryesisht në raport me dikë tjetër. Por a duhet gjithnjë të tregojmë sa të lumtur jemi, edhe atëherë kur s'jemi? Pse shfaqim këso emocione kur në fakt ndihemi krejtësisht ndryshe? A nuk jemi ne ata që promovojmë “vetvetën” reale dhe jo vetën ideale për të tjerët? A lejohet që edhe ne të ndihemi keq dhe të tregojmë emocionin negativ? Ky prezantim ka të bëjë me emocionet pozitive fallco të cilat ne i tregojmë për shkak se ato kanë më shumë rëndësi për të tjerët. Evidenca kontekstuale dhe implikimet praktike janë diskutuar.

Fjalët kyce: emocionet, pozitive vs negative, emocione fallco

POSTER-PREZANTIMET

Përvojat e të rriturve të cilët janë prindëruar gjatë fëmijërisë dhe adoleshencës

Orgesa Qerkini

Fenomeni i prindërimit është diçka që shumë fëmijë, adoleshentë dhe të rritur e përjetojnë me ose pa vetëdijën e tyre. Prandaj, ky studim kishte për qëllim eksplorimin dhe kuptimin e përvojave të të rriturve që kanë pasur rol të prindërimit gjatë adoleshencës së tyre. Qëllimet kryesore ishin: 1) Identifikimi i llojit të prindërimit (instrumental / emocional); 2) Të kuptuarit e stilit të atashimit të subjekteve me familjarët dhe partnerët potencial; dhe 3) Identifikimi i aspekteve negative ose/dhe pozitive të periudhës së prindërimit sipas perceptimeve të subjekteve. Për qëllime të këtij studimi është përdorur metodologjia kualitative, me metodën e intervistës së gjysëm-strukturuar e cila është zhvilluar me gjithsej 6 pjesëmarrëse, të gjinisë femërore. Temat e këtij studimi erdhën si rezultat i rishikimit të transkriptave të intervistave dhe janë identifikuar gjithsej tetë tema kryesore. Tema e parë identifikon faktin se të gjithë pjesëmarrësit kanë qenë vajza e parë me rend të lindjes, e dyta përfshinë përkujdesin instrumental dhe emocional për fëmijët më të vegjël në familje, e treta përfshinë përgjegjësitë si rezultat i presionit indirekt nga familja, e katërta identifikon lidhjen e theksuar emocionale me nënën përkundrejt baballarëve jo shumë të përfshirë, e pesta përfshinë pjekurinë dhe rritjen para kohës të ndjerë gjatë adoleshencës, e gjashta identifikon periudhën e prindërimit si periudhë stresuese dhe ngarkuese, e shtata përfshin mënyrën e ballafaqimit me konfliktet dhe tema e fundit përfshinë gatishmërinë që pjesëmarrësit kanë për problemet e së tashmes, pas reflektimit për të kaluarën. Rezultatet treguan se lloji më i shprehur është prindërimi instrumental, i cili gradualisht fitonte edhe elemente të prindërimit emocional. Në bazë të mënyrës së menaxhimit të konflikteve, subjektet anojnë më shumë nga atashimi i sigurtë. Së fundmi, përkundrejt faktit se periudha e prindërimit u konsiderua si një periudhë stresuese dhe ngarkuese, subjektet raportojnë se pas këtij përjetimi, ndihen më të gatshëm për të luftuar sfidat jetësore.

Fjalët kyçe: Adoleshentë, prindërim, vetëdijësim, përgjegjësi, rol, detyra.

Dijana Beqa

Në vitin 1959, OKB shpalli Deklaratën Universale të të Drejtave të Fëmijëve. Ajo u miratua nga të 78 vendet anëtare të KB-së njëzëri. Në total janë 54 nene që mbledhin të gjitha të drejtat që kanë fëmijët dhe detyrimet për t'i mbrojtur ata nga prindërit dhe qeveritë, pas tmerreve të përjetuara pas Luftës së Parë dhe të Dytë Botërore. Këto 54 nene mbledhin të drejtat e fëmijëve në lidhje me çështjet e të drejtave civile, shëndetësore, morale dhe kulturore. Ndër dhjetë të drejtat themelore të fëmijëve është edhe e drejta për arsimim! Punimi ynë ka për qëllim të trajtojë periudhën e ndërprerjes së mësimi të rregullt gjatë pandemisë COVID-19, dhe kalimin në mësimin online, sfidat me të cilat janë përballur fëmijët dhe cënueshmëria e mirëqenies së tyre. Metodologjia e përdorur është metoda kuantitative e realizuar me ndihmën e pyetësorit. Mostra e përzgjedhur është 200 nxënës të Shkollave Filllore të Mesme të Ulëta në Komunën e Gjakovës, të cilët marrën pjesë vullnetarisht. Pyetësi përbëhet nga 20 pyetje të mbyllura, është vetëplotësues, anonim, duke ruajtur identitetin dhe privatësinë e çdo nxënësi. Rezultatet e këtij punimi tregojnë se gjatë periudhës së izolimit, fëmijët kanë përjetuar shqetësime të ndryshme psiko-emocionale për shkak të mbylljes së shkollave, distancimit social dhe mësimi në distancë, të cilat mund të kenë implikime për shëndetin e tyre mendor në të ardhmen.

Fjalët kyçe: COVID-19, mësim, fëmijë.

Efektet e fonologjisë (L1) në shqiptimin dhe drejtshkrimin e nxënësve shqiptarë në gjuhën angleze (EFL)

Petrit Çitaku

Nëpërmjet një rishikimi tematik të literaturës kredibile, ky punim arriti në përfundimin se shumica pajtohen se inputi i jashtëm fonologjik ka një efekt negativ në shqiptim dhe drejtshkrim. Ky studim ka pasur për qëllim të kontribuojë në literaturë duke u përpjekur të gjejë nëse fonologjia e gjuhës së parë ndikon në shqiptimin dhe drejtshkrimin për nxënësit shqiptarë të anglishtes si gjuhë e huaj (EFL). Nëpërmjet vëzhgimit fillestar në klasë, ky studim përpunoi një detyrë diktimi dhe një detyrë leximi me zë për të testuar hipotezën se fonologjia L1 ka një efekt negativ në prodhimin e gjuhës së dytë (L2) (shqiptim dhe drejtshkrim) për 28 nxënës të moshës 10-12 vjeç. Ajo që zbuloi studimi është prania e efekteve fonologjike L1 në prodhimin në L2, që nënkupton një lidhje midis inputeve fonologjike L1 (fonologji ose drejtshkrim) dhe prodhimit L2 (shqiptim dhe drejtshkrim). Si përfundim, efekti i shqipes në anglisht në këtë çështje është negativ dhe nuk mund të jetë pozitiv, ndërsa neutraliteti nuk përjashtohet.

Fjalët Kyçe: Fonologjia, ortografia, shkronjat pa zë, shqiptimi, drejtshkrimi, nxënësit shqiptar EFL

Përceptimi i grave në pozita të larta

Liza Fazliu

Qëllimi i këtij hulumtimi ishte që të shihet se cili është përceptimi i njerëzve për gratë në pozita të larta. Hulumtimi përmban të gjitha pjesët, duke filluar me shqyrtimin e literaturës, pastaj gjetja e metodës së përshtatshme dhe më efektive, si dhe pjesë e hulumtimit ishte edhe gjetja e të intervistuarve të përshtatshëm për temën e zgjedhur. Analizimi dhe përfundimi në rezultate ishin pjesë e rëndësishme e hulumtimit, ashtu siç ishte edhe nxjerrja e konkludimit nga të gjithë të gjeturat e hulumtimeve të mëparshme, si dhe të hulumtimeve të tanishme të bazuara edhe nga intervistat e zhvilluara. Dhjetë intervista janë kryer. Intervista ishte gjysmë e strukturuar dhe përgjigjet e tyre në pyetjet e intervistës, në disa pika përkrahën gjetjet e mëparshme. Rezultatet e këtij hulumtimi tregojnë se tani gratë konsiderohen si adekuate për pozita të larta dhe se ky përceptim ndaj tyre po rritet dita ditës, duke parë punën dhe suksesin që gratë kanë në ato pozita.

Fjalët kyçe: Përvoja, përceptim, pozita, gruaja, përkushtim, familja

MIRËNJOHJE

QHPSM u është mirënjohëse të gjithë atyre që përkrahën realizimin e këtij edicioni:

